

Barbara Penczak, Stanisław Hrabec

**FILMY WIDEO W NAUCZANIU CUDZOZIEMCÓW
SŁOWNICTWA BIOLOGICZNEGO**

Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Łodzi przygotowuje cudzoziemców do studiów w polskich szkołach wyższych.

Zadaniem Studium jest nauczanie cudzoziemców podstaw języka polskiego, prowadzące do czynnego posługiwania się tym językiem, zapoznanie przyszłych studentów ze słownictwem specjalistycznym w zakresie umożliwiającym rozumienie wykładów oraz czynne uczestnictwo w zajęciach na wyższych uczelniach, a także wyrównanie wiedzy merytorycznej słuchacza do poziomu obowiązującego w polskiej szkole ogólnokształcącej.

Zadania te są realizowane w Studium różnymi metodami dydaktycznymi. Jedną z nich jest lekcja z filmem wideo.

W procesie nauczania cudzoziemców wykorzystujemy różnego rodzaju filmy przygotowane przez WFO, WFD, wytwórnie filmów telewizyjnych oraz filmy własne realizowane przez nauczycieli Studium.

Filmy profesjonalne nie zawsze odpowiadają naszym wymaganiom pod względem merytorycznym i językowym, dlatego sami postanowiliśmy realizować filmy wideo, ściśle przystosowane do naszych potrzeb.

Zadaniem tych filmów jest prezentowanie syntetycznie ujętej wiedzy biologicznej, dostosowanej do obowiązującego w Studium programu nauczania biologii. Podane w ten sposób informacje są skorelowane z komentarzem językowym, który uwzględnia poziom umiejętności językowych cudzoziemców.

Z naszych doświadczeń dydaktycznych wynika, że stosowanie filmów wideo na lekcjach biologii ułatwia i przyspiesza wprowadzenie nowego słownictwa poprzez kojarzenie nowych słów ze znanym studentowi obrazem. Powoduje to skrócenie czasu przyswajania nowych terminów i trwalsze ich zapamiętywanie.

Nasze spostrzeżenia potwierdzają badania L. Leji i R. Biskupskiej¹ poświęcone wykorzystaniu filmu w pracy dydaktycznej oraz wnioski płynące z artykułu A. Zombirta², w którym uważa on, że prezentacja konkretnych wypowiedzi w różnych sytuacjach pozwala rozwijać kompetencje komunikacyjne studenta. Natomiast J. Zając³ podkreśla rolę magnetowidu jako ważnej pomocy w nauczaniu słownictwa, terminologii, wyrażen językowych i przekazywaniu wiedzy, ponieważ umożliwia on manipulowanie obrazem i dźwiękiem w zależności od potrzeb.

W pracy z cudzoziemcami, kandydatami na studia w Polsce, spotykamy się nie tylko z koniecznością nauczania studentów języka polskiego i terminologii biologicznej, ale także z potrzebą zwięzłego przedstawienia tematyki biologicznej po to, aby zostały wyrównane braki w ich wiedzy merytorycznej.

Filmy wideo realizowane przez nas są bardzo ważną pomocą dydaktyczną, szczególnie w początkowym okresie nauki, kiedy student nie opanował jeszcze języka i w związku z tym nie możemy odwoływać się do jego wiedzy. Nasze filmy ujmują w sposób syntetyczny i przejrzysty temat, który jest znany studentowi, ale mógłby być wyrażany tylko w jego języku ojczystym.

Zgadamy się z B. Gruczą⁴, która stwierdza w swoim artykule, że pokazywanie czynności, sytuacji i przedmiotów na filmie stwarza możliwość semantyzacji słownictwa poprzez powiązanie z konkretną sytuacją komunikacyjną oraz prowadzi do utrwalenia materiału językowego.

Filmy wideo realizowane w Studium odbiegają pod względem technicznym od filmów profesjonalnych. Są to nasze pierwsze próby w tej dziedzinie i brak nam odpowiednich środków technicznych, jakimi dysponuje telewizja czy wytwórnie filmowe. Podczas realizacji filmów korzystaliśmy z doświadczeń i rad osób, które już wcześniej opracowywały scenariusze i scenopisy filmów oraz z informacji zawartych w artykułach i innych pracach na ten temat.

Nie udało nam się znaleźć wskazówek dotyczących tego, jak zrealizować i wykorzystać film wideo do nauki języka specjalistycznego o tematyce biologicznej. Artykuły i literatura z tej dziedziny zajmują się głównie realizacją i zastosowaniem filmów wideo w glottodydaktyce.

Pierwszym krokiem w pracy z wideo było nagrywanie i przystosowywanie filmów popularno-naukowych nadawanych przez TVP w bloku programowym

¹ L. Leja, R. Biskupska, *Film skuteczną pomocą dydaktyczną*, Warszawa 1970.

² A. Zombirt, *Relacje między komponentem dźwiękowym a wizualnym w filmie dydaktycznym*, „Przegląd Glottodydaktyczny” 1990, t. 11, s. 71–75.

³ J. Zając, *Wideo – możliwości wykorzystania na lekcjach języka obcego*, „Języki Obce w szkole” 1990, nr 2, 3.

⁴ B. Grucza *Magnetowid a inne środki techniczne w nauczaniu języków obcych*, „Przegląd Glottodydaktyczny” 1979, t. 4.

telewizji edukacyjnej. Adaptacja filmów do naszych potrzeb polegała na ich skróceniu i wybraniu odpowiednich scen. W ten sposób przygotowaliśmy cykl filmów pt. *Było sobie życie*. Są one wykorzystywane w grupach medycznych o różnym stopniu zaawansowania językowego, polonijnych i wielonarodowościowych. Służą do ilustracji wielu tematów np.: „Krew i jej funkcje”, „Czynność nerek”, „Zjawiska odpornościowe”, „Czynność wątroby”, „Mechanizm oddychania” i innych.

Następnym krokiem było stworzenie filmu edukacyjnego z fragmentów filmów popularno-naukowych nadawanych przez TVP i telewizję satelitarną. W taki sposób powstał film *Stekowce i torbacze*. Jest to 20-minutowy film stanowiący montaż wybranych scen z dwu cyklów: *Zwierzęta świata* nadawanego przez TVP oraz *Im Reich der wilden Tiere* ze stacji satelitarnej Tele-5.

Komentarz polski i niemiecki zastąpiliśmy nowym komentarzem dostosowanym leksykalnie do znajomości języka polskiego przez średniozaawansowanych studentów. Film powstał w marcu 1991 r. Jest wykorzystywany w grupach o profilu rolniczym i składzie wielonarodowym pod koniec II semestru, to znaczy w 28 tygodniu nauki. Stanowi materiał poglądowy do lekcji biologii na temat: „Ogólna charakterystyka ssaków bezłożyskowych”⁵. Film stanowi uzupełnienie skryptu do nauki biologii w grupach rolniczo-biologicznych⁶, który obowiązuje w naszym Studium.

Następnie jesienią 1991 r. rozpoczęliśmy realizację własnych filmów wideo, które odpowiadałyby naszym potrzebom. Pierwszym etapem pracy nad filmami był wybór tematów. Przy wyborze kierowaliśmy się skromnymi możliwościami technicznymi oraz tym, aby nie powielać istniejących już filmów. Równocześnie zwracaliśmy uwagę na czytelną i prostą formę. Zdecydowaliśmy się na realizację filmów *Witaminy* oraz *Komórki*.

Drugim etapem pracy było napisanie scenariuszy. Inspiracją do ich powstania była koncepcja autora, czyli nasze spojrzenie na dany temat. Określa ono sposób realizacji tematu, kolejność scen oraz sposób ich pokazania z wykorzystaniem żywych organizmów w naturze, preparatów, zdjęć, tabel, wykresów lub innych obiektów umieszczonych przed kamerą wideo.

Scenariusze uwzględniały możliwości techniczne realizatorów filmu oraz stopień znajomości języka polskiego przez studentów cudzoziemców. Staraliśmy się, aby tworzyły one zamkniętą całość tak, by realizowane filmy nie przekraczały 20–25 minut.

Dalsze działanie polegało na przetworzeniu scenariuszy na scenopisy zawierające szczegółowe rozplanowanie czasu trwania ujęć i ich kolejność. Dbaliśmy o to, aby ekspozycja na ekranie obrazu zawierającego definicje bądź tabele była dostosowana do możliwości percepcyjnych studentów

⁵ Program nauczania biologii w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w UŁ, zatwierdzony przez Rektora Uniwersytetu Łódzkiego, 1987.

⁶ B. Penczak, *Biologia*, cz. III, *Zoologia*, Łódź 1985.

tj. umożliwiało przeczytanie i zrozumienie tekstu. W scenopisie znajdują się informacje o tym, co pokazuje kamera i jaki tekst w tym czasie czyta lektor. Jest w nim spis materiałów ikonograficznych – zdjęcia, tabele, napisy, wykresy, plansze oraz wykaz fragmentów filmów.

Pisząc scenopisy kierowaliśmy się zasadą, aby komponent językowy nie przeważał nad wizualnym, to znaczy, aby jednemu ujęciu nie towarzyszył potok słów, a więc by filmy miały określony rytm ujęć, skorelowany z tempem narracji słownej. Równie ważną sprawą była zgodność komentarza z obrazem, czyli właściwy kontekst ekranowy oraz synchroniczność obrazu i dźwięku, o czym pisze A. Zombirt⁷.

W Studium dysponujemy sprzętem wideo o określonych parametrach technicznych. Podstawowy sprzęt do nagrań wideo stanowi kamera firmy „Panasonic” typu M-7, która pracuje w systemie VHS-PAL. Do montażu filmów używamy dwóch magnetowidów firmy „Sanyo”. Nagrywanie zdjęć jest czynnością pracochłonną. Polega ono na nagrywaniu poszczególnych ujęć ściśle według scenariusza i scenopisu. Jednocześnie nagrywany jest dźwięk, który wykorzystujemy potem do montażu filmu. Na początku każdego ujęcia umieszczony jest jego numer.

Do oświetlenia filmowanych obiektów stosujemy żarówki fotograficzne dużej mocy. Dają one silne i równomierne światło. Aby uzyskać jak najwierniejsze odwzorowanie kolorów, ostre kontury i najmniejszą ilość zakłóceń używamy do nagrań taśmy na kasetach VHS firmy BASF typu Hi-Fi Professional.

Następnie przystępujemy do montażu filmu. Trzymając się ściśle scenopisu przegrywamy scenę po scenie na czystą taśmę łącząc je w jedną całość, tak aby między nimi nie było wolnych miejsc. Jest to tak zwany montaż łączący. Czynność ta wymaga dużej uwagi i cierpliwości, ponieważ nie mamy w pracowni wideo stołu montażowego.

Dalsza praca nad filmem polega na udźwiękowieniu go. Pierwotnie zapisany dźwięk kasujemy i powtórnie nagrywamy ścieżkę dźwiękową unikając obcych dźwięków i pogłosu. Korzystamy przy tym z funkcji *dubbing*, w jaką wyposażona jest kamera wideo. W trakcie nagrywania nowej ścieżki dźwiękowej stosujemy komentarz z *offu*, ponieważ nie mamy możliwości synchronizacji ruchów warg z dźwiękiem, a uprzednio nagrany dźwięk jest mało czytelny. Z tego też powodu na naszych filmach nie pojawia się osoba demonstrująca preparaty, plansze, eksponaty itd.

W rezultacie tych działań powstały dwa filmy edukacyjne zrealizowane w technice wideo, które, według nas, w pełni odpowiadają potrzebom dydaktycznym.

Zrealizowane przez nas filmy nie stanowią cyklu. Jako pierwszy powstał film *Witaminy* (w listopadzie 1991 r.). Trwa 12 minut. Jest przeznaczony

⁷ Zombirt, *op. cit.*

dla grup o profilu medycznym i farmaceutycznym zarówno poloniny, jak i wielonarodowościowych. Stanowi on pomoc dydaktyczną do tematu: „Składniki pokarmu ludzkiego”, który realizujemy w grupach na początku II semestru, to jest w 16 i 17 tygodniu nauki. Jest to więc film przeznaczony dla studentów słabo zaawansowanych językowo.

Celem filmu jest pokazanie źródeł witamin, czyli pokarmów, w których one występują oraz objawów ich niedoboru. Na obrazie prezentujemy pokarmy, w których znajdują się wybrane witaminy, jednocześnie lektor czyta ich nazwy i nazwy pokarmów. Następnie obserwujemy fotografie przedstawiające skutki niedoboru witamin. W filmie wykorzystano świeże warzywa, owoce i produkty spożywcze obrazujące źródła witamin. Filmowane eksponaty były opatrzone napisami określającymi nazwy produktów.

Autorem scenariusza i scenopisu tego filmu jest S. Hrabec. Przy realizacji, montażu i udźwiękowieniu współpracowała J. Dźurdź.

W lutym 1992 r., zrealizowaliśmy drugi film *Komórki*. Jest on przeznaczony do nauczania biologii w początkowym okresie, to znaczy w 7 tygodniu nauki. Stosujemy go w grupach wielonarodowościowych o profilu medycznym, farmaceutycznym i biologiczno-rolniczym, w których studenci rozpoczęli dopiero naukę języka polskiego, a poziom ich wiadomości z dziedziny biologii jest bardzo zróżnicowany. Wielu słuchaczy wykazuje braki w wiedzy z podstawowych działów biologii.

Film *Komórki* spełnia funkcję poznawczo-kształcącą, a treści biologiczne i leksykalne są zgodne z założeniami programu biologii i kursu wstępnego języka polskiego. Ponadto tematyka biologiczna i terminologia zawarte w filmie są skorelowane z odpowiadającymi im tematami w skrypcie pt. *Biologia – wybrane tematy z cytologii i histologii*⁸.

W filmie wykorzystaliśmy zdjęcia i rysunki z podręczników akademickich⁹, atlasów biologicznych¹⁰, książek popularno-naukowych¹¹ oraz fragmenty profesjonalnych filmów biologicznych¹².

⁸ B. Penczak, G. Baranowska, *Biologia – wybrane tematy z cytologii i histologii*, Łódź 1992.

⁹ Podręczniki akademickie: W. Sylwanowicz, *Anatomia i fizjologia człowieka*, podręcznik dla szkół medycznych, Warszawa 1980; S. Zawistowski, *Zarys histologii*, Warszawa 1980; L. E. Delaney, *Podstawy biologii*, Warszawa 1975; N. A. Campbell, *Biology*, The Benjamin/Cummings Publishing Company, Inc., 1987.

¹⁰ Atlasy: E. G. B. Ortega *Atlas anatomii*, Warszawa 1991; D. West, *Świat pod mikroskopem*, Łódź 1991; C. Twist, *Podstawy życia*, Warszawa 1991; M.A.G. Lucas, *Atlas ekologii*, Warszawa 1991; D. Burnie, *Rośliny*, Warszawa 1991; M. Krasek, M. Pawlikowski, *Atlas ultrastruktury tkanek i narządów*, Warszawa 1979.

¹¹ Książki popularno-naukowe m. in. W. Czechowski, W. Gajewski i inni, *Biologia*, Warszawa 1989.

¹² Filmy dydaktyczne: *Biologia dla klasy V*, Videoteka Ministerstwa Edukacji Narodowej, „Nauka” SA Warszawa. *Biologia dla klasy VI*, Videoteka Ministerstwa Edukacji Narodowej, „Nauka” SA Warszawa.

Film trwa około 18 minut. Składa się z dwóch części oddzielonych krótką przerwą. Obie części mogą być wyświetlane razem lub oddzielnie. Każda część składa się z kilku scen luźno ze sobą powiązanych.

Pierwsza część filmu prezentuje budowę komórkową organizmów, przykłady komórek roślinnych i zwierzęcych, ich kształty, rozmieszczenie w organizmie oraz ogólną budowę komórki. Druga część filmu przedstawia budowę i czynności składników komórkowych.

Scenariusz i scenopis filmu *Komórki* napisała B. Penczak, a filmowaniem, montażem i udźwiękowieniem zajęli się S. Hrabec i B. Penczak.

Witaminy, *Komórki*, i inne filmy zaadaptowane do naszych potrzeb są wykorzystywane tylko w Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców. Mogą być użyte na lekcjach biologii podczas wprowadzania nowego tematu oraz na lekcjach powtórzeniowych i zajęciach pozalekcyjnych.

Podczas lekcji biologii typu wprowadzającego filmy mogą posłużyć do nauki terminologii biologicznej, przekazywania nowych treści, osłuchania studentów z wymową i zapoznania z zapisem w języku polskim. Kilkakrotne powtórzenie tych samych sekwencji filmu może służyć utrwaleniu nowej leksyki i fonetyki.

Podczas powtarzania materiału filmy mogą być użyte do skontrolowania przyswojonej przez słuchacza wiedzy biologicznej, poprawnego budowania i zapisywania zdań, prawidłowej wymowy, a także umiejętności odtwarzania definicji, wyciągania wniosków i tworzenia uogólnień.

Dzięki możliwości manipulowania dźwiękiem i obrazem nauczyciel może wprowadzać do nauki elementy zabawowe, np. odgadywanie treści biologicznych na podstawie obserwowanego obrazu lub usłyszanych terminów. Fragmenty wyświetlanego filmu mogą posłużyć do referowania wskazanego zagadnienia, dokonywania porównań, kontroli zapamiętanych terminów i wyrażań biologicznych.

Filmy mogą stanowić bazę wiadomości podczas lekcji wprowadzającej nowe treści, wynikające z tematu prezentowanego w filmie, np. o procesach oddechowych, przemianie materii w organizmach, budowie chemicznej, samożywności i cudzożywności organizmów, o składnikach pokarmowych, prawidłowym odżywianiu itd.

Na zajęciach pozalekcyjnych i konsultacjach z biologii filmy mogą służyć jako podstawa dla pogadank i dyskusji rozwijających umiejętności swobodnego wypowiedzania myśli, rozbudzających zainteresowanie problematyką biologiczną, mogą pomagać studentom w lepszym poznaniu świata przyrody i praw nim rządzących. Filmy mogą obejmować tematykę, która nie mieści się w programach nauczania.

Nauczyciele języka polskiego mogą wykorzystywać filmy biologiczne do utrwalania struktur językowych, wyrażań biologicznych, które na lekcjach biologii zostały zasygnalizowane, ale nie utrwalone w dostatecznym stopniu.

Ponadto mogą stanowić materiał ilustrujący zagadnienia występujące w tekstach medycznych realizowanych w II semestrze. Nasze filmy wideo mogą być inspiracją do rozmów nauczyciela ze studentami na tematy światopoglądowe i niekoniecznie związane z biologią.

Uważamy, że filmy wideo szeroko stosowane w nauczaniu cudzoziemców stwarzają sytuacje, które mobilizują studentów do myślenia, budowania sformułowań biologicznych, aktywności na lekcjach, a także weryfikowania dotychczasowych poglądów.

Na obecnym etapie wykorzystania filmów nie możemy określić, w jakim stopniu filmy wideo ułatwiają opanowanie słownictwa biologicznego w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Sądzymy więc, iż słuszne byłoby podjęcie badań, potwierdzających korzyści wynikające ze stosowania własnych filmów wideo na zajęciach z cudzoziemcami.